

Rocková opera z přelomu tisíciletí

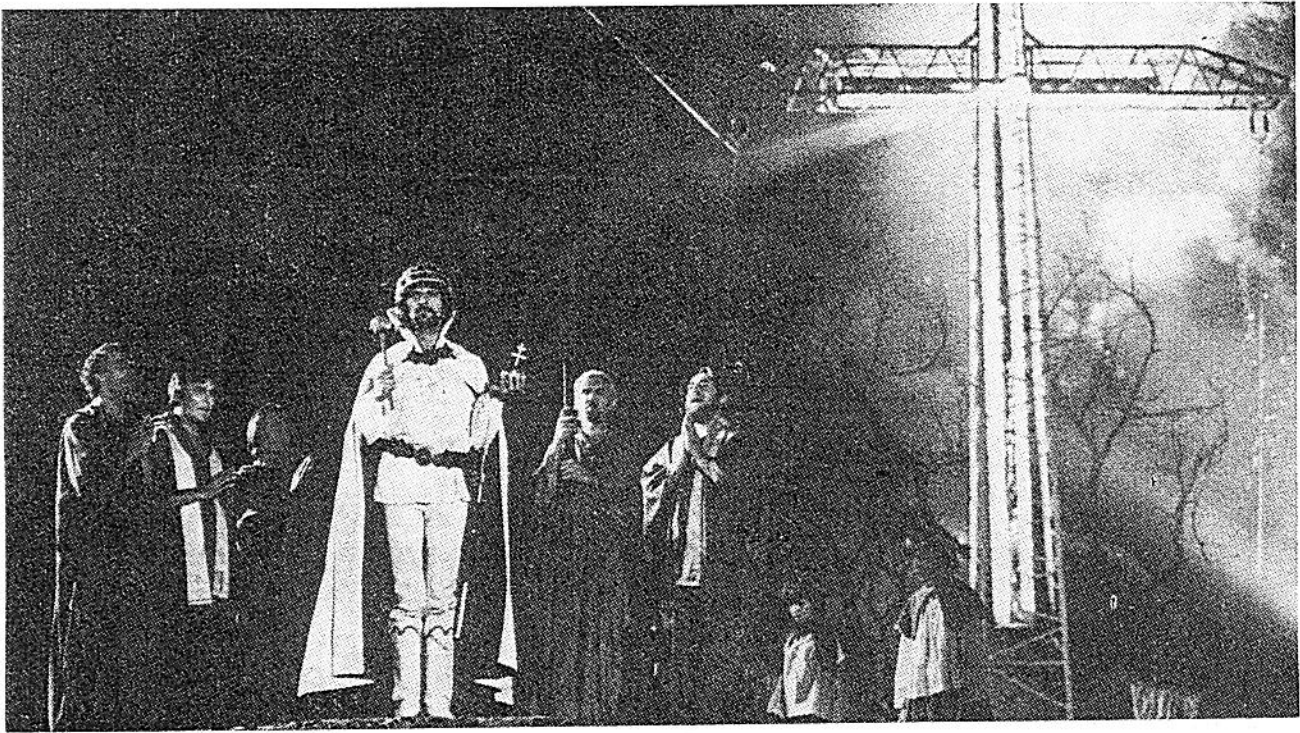
Je s podivem, že tak výrazná součást maďarského kulturního života, jakou je domácí rocková hudba, pronikla do maďarských filmů donedávna jen v podobě citátů nebo hudebního pozadí (pravidelně s ní pracovali např. Márta Mészárosová, Péter Bacsó a Pál Sándor). Výjimek bylo pomálu: patřil k nim průkopnický snímek Tamás Banoviche Tahle mládež (1967), nezdárený Bacsóův muzikál Výbojná děvčata (1974) či dokument Andráse Kovácsa Extáze od 7 do 10 (1969). K rockovému průlomu do maďarské kinematografie dochází až v osmdesátých letech. Jeden z předních znalců této hudby, autor několika monografií na rockové téma Gábor Koltay debutoval snímkem Koncert, zachycujícím historii skupiny Illés a její vzpomínkové vystoupení v budapeštské sportovní hale 26. března 1981. Téhož roku měl premiéru Pes plešatec György Szomjase – příběh party postarších muzikantů, usilujících získat přízeň nejmladšího publika. Rockových jevištních čísel ve stylu tzv. nové vlny využili János Xantus ve svém debutu Paní Eskymačka mrzne a Gábor Bódy v experimentální koláži Noční píseň psa. Prozatímním vrcholem zájmu maďarské kinematografie o hodnoty domácího rocku je druhý celovečerní film Gábora Koltaye Štěpán, král (István, a király). Jedná se o záznam divadelního představení stejnojmenné rockové opery Levente Szörényiho a Jánose Bródyho (vůdčích osobností někdejších Illésů), jež byla napsána podle motivů hry Miklóse Boldizsára Přelom tisíciletí a předvedena v den Svátku ústavy, 20. srpna 1983, v budapeštském přírodním amfiteátru Királydomb. Autoři využili oživeného zájmu veřejnosti o nejdávnější dějiny, podněceného vrácením národního klenotu – Svatoštěpánské koruny – maďarskému státu. Děj opery situovali do konce desátého století, kdy na území Uher vrcholil ideologický zápas mezi křesťanstvím a pohanstvím. Roku 996 žení kníže Géza svého syna Štěpána s Gizelou, dcerou bavorského knížete Jindřicha II. S novomanželkou přicestuje do Uher skupina německých rytířů a katolický kněz Astrik. Místní pohanští vůdci se cítí ohroženi, odmítají nucenou christianizaci a seskupují se kolem svého kandidáta na trůn Koppányho („Netřeba nám boha / který všech-

no odpustí / Netřeba nám boha / který zabije svého syna / Netřeba nám boha / který nezná maďarsky / Svobodným Maďarům / nač by byl takový pán“).

Mocenský boj vypukne naplno po Gézově smrti. Štěpán je prohlášen za knížete, ale tábor Koppányho chystá odvetu. K rozhodující srážce dojde u Veszprému, pohané jsou poraženi a tělo Koppányho rozčtvrceno. Štěpán je 25. prosince roku 1000 korunován uherským králem. Dramatický půdorys vystihuje dialektiku zobrazené epochy: historickou nevyhnutelnost vystřídání pohanských obyčejů progresivnější společenskou a státní organizací, nezbytnost zapojení Uherska do politického a ideologického kontextu Evropy. Autoři se přitom snažili o objektivní pohled a úvodní písní vyzvali diváka k vlastní volbě. Štěpánova politika má nesporné konstruktivní prvky; je vedena touhou po míru a konsolidaci vnitrostátních poměrů. Při své světské povaze není Štěpán ušetřen výčitek a pochybností, váhá a jen ztěžka se odhodlává k násilnému řešení („Jen blázen může doufat / V cestu míru mezi dvěma ohni / Řekni, čeho dosáhne člověk / Který je bez hříchu, ale slab / Řekni, čeho dosáhne, kdo se chystá / Na krvavé vítězství“). O romantické postavě vůdce Koppányho není přehnaně tvrdit, že je krásná. Autoři mu přiznávají značnou mravní velikost (dává přednost zápasu „z očí do očí“, namísto zrádné dýky, kterou navrhuje jeho soukmenovci), temperament a schopnost strhnout masy. Snad nejimpozantnějším výjevem opery je pohanské shromáždění, provázené tancem a zpěvem písně Let vzhůru, volný ptáku („Neptám se já, kde tě matka porodila na světě / Neptám se já, kdo tvým otcem byl / Jen to se ptám a odpověď čekám / Otroky budeme anebo svobodní?“). Figura pohanského šamana Tordy je naproti tomu spíše polemikou s fanatickým a rozpínavým nacionalismem, jehož zhoubnost je za věštecké extáze o budoucnosti Madarů ilustrována rapidmontáží černobílých fragmentů z tragických stránek budoucích dějin. Smířlivost hlásá Koppányho dcera Réka, zatímco Štěpánova matka Sarolt vede svého syna k tvrdosti. Výsměchem prospěchářství a oportunistu jsou kreatury tří podlézavých pánů – Sura, Solta a Beseho. Hudba Levente Szörényiho strhuje dravostí a obdivuhodnou invencí. Postavena na tvrdém rockovém rytmu, vychází z harmoničnosti gregoriánských chorálů, z melodiky lidových písní, balad a

FILM A DOBA 1985/2

s. 112-113

středověkých popěvků, z kabaretních kupletů. Zvuk beatové kapely zmohutňuje a přibarvuje dudy, turecké píšťaly, fajsóny, flétny a housle. Texty Jánose Bródyho vynikají hravostí, využívají rytmu, rýmů a aliterací, latinských a německých citátů. Laškují v písni Koppányho tři manželky Ty jsi náš

nejhezčí sen, jsou plné humoru v nářku Gizelly a rytíře Vecellina Mám už po krk té politiky, imitují pohanský obřad, chvílemi znějí truchlivostí a jindy nabývají až petöfiouckou ražbu. Inscenace připomíná poetiku Jancsóových filmů: kostýmy, svíce, průvody postav v přesné choreografii, balet. Snímá-

ni podřídl Gábor Koltay s kameramanem Tamásem Andorem rytmu hudby a ozvláštnil je kontrapunktem zvuku a fázovaných stop-záběrů, jimiž se obraz za hudbou vždy na chvíli „opožďuje“. Opera o úsvitu uherského státu je v závěru překvapivě aktualizována pohledem na Parlament a slavnostní ohňo-

stroj v den 20. srpna. (rbl)

Do této rubriky přispěli:

Jiří Houdek, Galina Kopaněvová, Miloš Fikejz, Galina Bakšejevová, Ljubomír Oliva, Alena Bechtoldová, Jaromír Blažejovský.